



—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду

Рішення, внесені до ЄДРСР за лютий 2020 року

Зміст

1. Спори, що виникають із трудових правовідносин	4
1.1. Видання художнього твору науково-педагогічним працівником незалежно від його змісту та індивідуального сприйняття цього твору іншими особами не може визнаватися аморальним проступком, а отже, не може бути підставою для його звільнення за пунктом 3 частини першої статті 41 КЗпП України.	4
1.2. Чинним законодавством та статутом встановлений спеціальний порядок призначення керівника комунального закладу охорони здоров'я та виконувача його обов'язків, однак виконання обов'язків керівника має тимчасовий характер – до призначення керівника на постійній основі згідно із встановленим порядком.	5
2. Спори, що виникають із виконання чи невиконання договірних зобов'язань	6
2.1. Зареєстроване обтяження зберігає силу для нового власника рухомого майна, що обтяжене, незалежно від оплатності правочину, на підставі якого воно набуто.	6
2.2. Наявність підстав для визнання правочину недійсним має визначатися судом на момент його вчинення.	8
2.3. Відсутність нотаріально посвідченої згоди одного зі співвласників на розпорядження спільним нерухомим майном є підставою для визнання правочину недійсним.	10
3. Спори, що виникають із сімейних правовідносин	11
3.1. Дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу. У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.	11
3.2. Територіальна підсудність. У разі порушення провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і на тих самих підставах у судах договірних сторін суд, який порушив справу пізніше, припиняє провадження відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та які є частиною національного законодавства.	12
4. Спори, що виникають із земельних правовідносин	14
4.1. Закон не встановлює заборони на визначення емфітевтичного права на майбутнє, а договір емфітевзису повинен відповідати загальним положенням про договір, передбаченим статтями 407 – 412 ЦК України та статтею 102-1 Земельного кодексу України.	14

4.2. Власник має право вимагати усунення перешкод у користуванні своєю власністю, зокрема земельною ділянкою, шляхом відновлення її до попереднього стану.	15
5. Спори, що виникають із спадкових правовідносин	16
5.1. Факт знаходження у спадкоємця сертифіката про право на земельну ділянку (пай), не є доказом прийняття попереднім спадкоємцем спадщини (земельної ділянки) відповідно до статті 549 ЦК Української РСР.	16
6. Спори, що стосуються житлових правовідносин	18
6.1. Припинення трудового договору з працівником не є підставою для виселення його та членів його сім'ї з гуртожитку без надання іншого житлового приміщення.	18
7. Спори, що виникають із виконання судових рішень	19
7.1. Суд вправі звернути стягнення на майно, яке не зареєстровано в установленому законом порядку за боржником.	19
8. Питання процесуального права	20
8.1. Суди нижчих інстанції можуть зупиняти провадження у справах з підстав перегляду палатою, об'єднаною палатою та Великою Палатою Верховного Суду справ у подібних правовідносинах з метою правильного застосування правового висновку про те, як саме повинна застосовуватися норма права, підстав для зупинення провадження у судах нижчих інстанцій при перегляді колегією суддів Верховного Суду судових рішень у подібних правовідносинах не існує.	20

1. Спори, що виникають із трудових правовідносин

1.1. Видання художнього твору науково-педагогічним працівником незалежно від його змісту та індивідуального сприйняття цього твору іншими особами не може визнаватися аморальним проступком, а отже, не може бути підставою для його звільнення за пунктом 3 частини першої статті 41 КЗпП України

05 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України про визнання протиправним та скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Суди встановили, що наказом ректора університету позивача було звільнено з посади завідувача кафедри історії України за вчинення аморального проступку, не сумісного з продовженням цієї роботи, на підставі пункту 3 частини першої статті 41 КЗпП України.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи у задоволенні позову, апеляційний суд вказав, що підстав для задоволення позову немає, оскільки звільнення позивача відбулося з дотриманням норм законодавства України.

Однак колегія суддів Касаційного цивільного суду не погодилась із цим висновком суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Підставою для звільнення позивача згідно з пунктом 3 частини першої статті 41 КЗпП України стали доповідна записка проректора та акт фіксації відмови від надання обґрунтованих письмових пояснень.

Колегія суддів погодилась з доводами заявника про те, що зазначені документи не можуть вважатися належними доказами на підтвердження аморальної поведінки позивача.

Доповідна записка проректора є результатом особистого сприйняття художнього твору ним та іншими особами, які зверталися з колективним зверненням проти позивача. При цьому у доповідній записці не зазначено, який саме аморальний проступок вчинив позивач та які моральні норми порушено внаслідок видання книги.

Написання художнього твору незалежно від його змісту не може визнаватися аморальним вчинком. Стаття 6 Закону України «Про культуру» гарантує права громадян у сфері культури, зокрема свободу творчості.

Фізична особа має право на вільний вибір сфер, змісту та форм (способів, прийомів) творчості. Цензура процесу творчості та результатів творчої діяльності не допускається.

Отже, апеляційний суд дійшов неправильних висновків щодо наявності у діях позивача ознак аморального вчинку та ухвалив судове рішення про відмову в задоволенні позовних вимог, яке не відповідає статті 263 ЦПК України.

Постановою Верховного Суду від 05 лютого 2020 року постанову Закарпатського апеляційного суду від 18 вересня 2019 року скасовано, а рішення Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 11 квітня 2019 року залишено в силі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 лютого 2020 року у справі № 308/452/19 (провадження № 61-19190св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87581214>

1.2. Чинним законодавством та статутом встановлений спеціальний порядок призначення керівника комунального закладу охорони здоров'я та виконувача його обов'язків, однак виконання обов'язків керівника має тимчасовий характер – до призначення керівника на постійній основі згідно із встановленим порядком

21 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у попередньому судовому засіданні в порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Радехівської ЦРЛ про визнання наказу недійсним, поновлення на роботі.

Суди встановили, що до покладення виконання обов'язків головного лікаря позивач обіймала посади лікаря-терапевта (0,5 ставки) та лікаря-терапевта дільничного (0,5 ставки), а після звільнення від виконання обов'язків продовжила працювати на вказаних посадах.

Рішенням районного суду позов задоволено частково, визнано незаконним та скасовано наказ про звільнення позивача від виконання обов'язків головного лікаря та поновлено його на посаді виконувача обов'язків головного лікаря з 17 серпня 2017 року.

Рішення суду першої інстанції мотивовану тим, що звільнення від виконання обов'язків головного лікаря свідчить про порушення частин першої, третьої статті 32 КЗпП, а саме неповідомлення позивача про зміну істотних умов праці в частині системи та розміру оплати праці не пізніше ніж за два місяці при переведенні на іншу роботу.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду скасовано та ухвалено нове рішення, яким у задоволенні позову відмовлено.

Правове регулювання відносин, пов'язаних із призначенням працівника виконувачем обов'язків, здійснюється на підставі Кодексу законів про працю України, роз'яснень Держкомітету Ради Міністрів СРСР з питань праці та заробітної плати і Секретаріату ВЦРПС «Про порядок оплати тимчасового замісництва» від 29 грудня 1965 року № 30/39 (у редакції від 11 грудня 1986 року), що діє в частині, яка не суперечить КЗпП України та іншим нормативно-правовим актам

України. Аналогічні роз'яснення містяться в листі Міністерства соціальної політики України від 21 липня 2011 року № 591/13/84-11.

Відповідно до пункту 5.3 статуту районної лікарні, який діяв на час спірних правовідносин, керівником юридичної особи є головний лікар, який діє на принципах єдиноначальності, призначається і звільняється з посади головним лікарем центральної районної лікарні за погодженням з районною державною адміністрацією.

Згідно з частиною першою статті 33 КЗпП тимчасове переведення працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, допускається лише за його згодою.

Отже, під час призначення позивача на посаду тимчасового виконувача обов'язків головного лікаря застосуванню підлягали норми, прописані у Роз'ясненні 1965 року, оскільки призначення на посаду головного лікаря здійснюється за погодженням із вищими установами, а посада виконувача обов'язків головного лікаря не передбачена штатним розкладом установи, що відповідає Класифікатору професій ДК 003:2010, затвердженому наказом Держспоживстандарту України від 28 липня 2010 року № 327, статуту та штатному розпису лікарні.

Касаційний цивільний суд погодився з позицією апеляційного суду щодо обґрунтованості висновку щодо відмови в задоволенні позову, оскільки відповідач не порушив норм трудового законодавства під час звільнення позивача з посади виконувача обов'язків головного лікаря.

Постановою Верховного Суду від 21 лютого 2020 року постанову Львівського апеляційного суду від 25 червня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 21 лютого 2020 року у справі № 451/1363/17 (провадження № 61-14796св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87793687>

2. Спори, що виникають із виконання чи невиконання договірних зобов'язань

2.1. Зареєстроване обтяження зберігає силу для нового власника рухомого майна, що обтяжене, незалежно від оплатності правочину, на підставі якого воно набуте

05 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Порше Мобіліті» (далі – ТОВ) до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про звернення стягнення на предмет застави та за зустрічним позовом ОСОБА_1 до ТОВ про визнання недійсним кредитного договору.

Суди встановили, що ТОВ та ОСОБА_1 уклали кредитний договір, на забезпечення виконання зобов'язань за яким укладено договір застави

автомобіля. ОСОБА_1 не виконувала зобов'язання за кредитним договором, у зв'язку з чим утворилася заборгованість позичальника перед ТОВ. Незважаючи на реєстрацію у Державному реєстрі обтяжень рухомого майна обтяження на предмет застави ОСОБА_1 без попереднього дозволу заставодержателя здійснила його відчуження, на момент розгляду справи власником автомобіля, переданого позивачеві у заставу, є ОСОБА_2. Тому ТОВ просило звернути стягнення на предмет застави – автомобіль.

ОСОБА_1 звернулася до суду із зустрічним позовом про визнання недійсним кредитного договору.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов ТОВ задоволено, звернено стягнення на предмет застави – вказаний автомобіль шляхом його вилучення на користь позивача в рахунок погашення заборгованості за кредитним договором та подальшого його продажу з публічних торгів на умовах, визначених у договорі застави.

Задовольняючи позовні вимоги ТОВ та відмовляючи у задоволенні зустрічного позову, суд виходив з того, що реалізація майна, що є предметом застави, без попередньої письмової згоди заставодержателя, не припиняє застави, яка зберігає чинність при переході права власності на предмет застави до іншої особи, а тому у зв'язку з неналежним виконанням колишнім власником автомобіля зобов'язань за кредитним договором позивач відповідно до ЦК України, статей 19, 20 Закону України «Про заставу» набув право звернення стягнення на предмет застави – вказаний автомобіль.

Касаційна скарга обґрунтовувалась посиланням на те, що заявник набув автомобіль за відплатним правочином і на момент набуття у власність від третього його власника не знав і не міг знати, що автомобіль перебуває під заставою, а отже, права особи, яка вважає себе власником майна, не підлягають захисту шляхом задоволення позову до добросовісного набувача з використанням правового механізму, встановленого статтями 215, 216 ЦК України.

За результатами розгляду Верховний Суд судові рішення залишив без змін і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відповідно до частини третьої статті 9 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» зареєстроване обтяження зберігає силу для нового власника (покупця) рухомого майна, що є предметом обтяження, за винятком таких випадків, коли обтяжувач надав згоду на відчуження рухомого майна боржником без збереження обтяження; відчуження належного боржнику на праві власності рухомого майна здійснюється в ході проведення господарської діяльності, предметом якої є систематичні операції з купівлі-продажу або інші способи відчуження цього виду рухомого майна.

Отже, встановивши, що у день посвідчення договору застави транспортного засобу приватний нотаріус внесла до Державного реєстру обтяжень рухомого майна відомості про обтяження автомобіля, а також, що подальше його відчуження здійснювалося під час дії обтяження, за відсутності згоди обтяжувача, суди дійшли обґрунтованого висновку, що позивач як заставодержатель має право

на задоволення своїх вимог за рахунок предмета застави відповідно до статей 25, 26 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень».

Верховний Суд зазначив, що неврахування судами при вирішенні спору того, що заявник набув право власності на автомобіль за відплатним правочином від попереднього власника, не знав і не міг знати про те, що автомобіль перебуває під заставою, є необґрунтованими, оскільки застава зберігає силу для нового власника (покупця) рухомого майна, що є предметом обтяження, незалежно від оплатності правочину, на підставі якого набуто майно, крім випадків, визначених частиною третьою статті 9 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень».

Постановою Верховного Суду від 05 лютого 2020 року рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 13 червня 2016 року та постанову Апеляційного суду Рівненської області від 03 квітня 2018 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 лютого 2020 року у справі № 569/11433/15-ц (провадження № 61-35414св18) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87527670>

2.2. Наявність підстав для визнання правочину недійсним має визначатися судом на момент його вчинення

12 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Каунт-Про» (далі – ТОВ «Каунт-Про») до ОСОБА_1, ОСОБА_2, приватного нотаріуса Київського міського нотаріального округу, третя особа - Міністерство закордонних справ України, про визнання договору недійсним.

Суди встановили, що на час розгляду справи у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, Реєстрі прав власності на нерухоме майно, Державному реєстрі іпотек, Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна міститься запис про речове право ОСОБА_2 на користування (найм (оренду)) будівлею або іншими капітальними спорудами, їх окремими частинами, а саме будинком загальною площею 848,60 кв. м, згідно з договором оренди будинку зі строком дії на 30 років.

Підставою для такої реєстрації був договір оренди будинку від 05 січня 2003 року, укладений між відповідачами, за яким ОСОБА_1 передав в оренду ОСОБА_2 будинок на строк 30 років.

Договір оренди житлового будинку від 05 січня 2003 року, який укладено між відповідачами, не був спрямований на реальне настання обумовлених ним правових наслідків, а свідчив про умисел сторін цього правочину приховати справжні наміри, а саме: здійснити за ОСОБА_2 державну реєстрацію речового права орендного користування строком на 30 років житловим будинком, що був предметом іпотеки за кредитним договором від 20 серпня 2008 року, укладеним між АКБ «Форум» та ОСОБА_1, і об'єктом стягнення у справі № 757/7912/15-ц,

в якій відкрито провадження за позовом ПАТ «Банк Форум», і на даний час належить позивачу.

Постановою апеляційного суду залишено без змін рішення районного суду, яким позов задоволено частково. Визнано недійсним договір оренди житлового будинку, скасовано рішення про державну реєстрацію прав та їх обтяжень про реєстрацію права користування (найму (оренди)) будівлею або іншими капітальними спорудами, їх окремими частинами, а саме будинком, загальною площею 848,60 кв. м, строком дії 30 (тридцять) років на підставі договору оренди будинку. Скасовано в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, Реєстрі прав власності на нерухоме майно, Державному реєстрі іпотек, Єдиному реєстрі заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо об'єкта нерухомого майна запис, внесений на підставі рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав та їх обтяжень про речове право ОСОБА_2 на користування (найм (оренду)) будівлею або іншими капітальними спорудами, їх окремими частинами, а саме будинком загальною площею 848,60 кв. м, строком дії 30 (тридцять) років на підставі договору оренди будинку. В іншій частині позовних вимог відмовлено.

Касаційний цивільний суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Статтями 150, 158 ЖК УРСР передбачено, що об'єктом оренди можуть бути будинки, які перебувають у приватній власності.

Станом на 05 січня 2003 року законодавство не передбачало передачі в орендне користування (найм) недобудованого житлового об'єкта, оскільки таке суперечило б визначеному статтями 256, 262 ЦК УРСР, статтям 150, 158 ЖК УРСР предмету договору оренди (найму) житлового будинку.

Основними ознаками фіктивного правочину є: введення в оману (до або в момент укладення угоди) іншого учасника або третьої особи щодо фактичних обставин правочину або дійсних намірів учасників; свідомий намір невиконання зобов'язань договору; приховування справжніх намірів учасників правочину.

Укладення договору, який за своїм змістом суперечить вимогам закону, оскільки не спрямований на реальне настання обумовлених ним правових наслідків, є порушенням частин першої та п'ятої статті 203 ЦК України, що відповідно до статті 215 цього Кодексу є підставою для визнання його недійсним відповідно до статті 234 ЦК України.

Суди попередніх інстанцій обґрунтовано розглянули позов про недійсність договору оренди незважаючи на те, що ця угода припинена за домовленістю сторін.

Постановою Верховного Суду від 12 лютого 2020 року рішення Печерського районного суду м. Києва від 14 грудня 2018 року та постанову Київського апеляційного суду від 13 червня 2019 року залишено без змін.

Відповідний правовий висновок викладено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 27 листопада 2018 року у справі № 905/1227/17, детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78376886>

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 лютого 2020 року у справі № 757/24352/17-ц (провадження № 61-13027св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87902677>

2.3. Відсутність нотаріально посвідченої згоди одного зі співвласників на розпорядження спільним нерухомим майном є підставою для визнання правочину недійсним

05 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, Публічного акціонерного товариства «Універсал Банк» (далі – ПАТ «Універсал Банк»), третя особа – приватний нотаріус Нор Н. М., про визнання договору іпотеки недійсним.

Суди встановили, що на забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором відповідач уклав з банком договір іпотеки квартири, яка є спільною сумісною власністю ОСОБА_1 та ОСОБА_2. Оскільки позивачка не надавала згоди на укладення договору іпотеки, цей договір є недійсним.

Рішенням районного суду позов задоволено.

Постановою апеляційного суду доповнено резолютивну частину рішення про накладення арешту на спірну квартиру.

Верховний Суд погодився із таким висновком судів, зазначивши, що відсутність нотаріально посвідченої згоди іншого зі співвласників (другого з подружжя) на укладення договору іпотеки позбавляє співвласника, який вчинив правочин, необхідних повноважень на укладення договору про розпорядження спільним майном. Укладення такого договору свідчить про порушення його форми і відповідно до частини четвертої статті 369, статті 215 ЦК України надає іншому зі співвласників (другому з подружжя) право оскаржити договір із підстав його недійсності. При цьому закон не пов'язує наявність чи відсутність згоди усіх співвласників на укладення договору з добросовісністю ні того з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна, ні третьої особи контрагента за таким договором і не ставить питання оскарження договору в залежність від добросовісності сторін договору.

Оскільки позивач не знала про укладення договору іпотеки та додаткових договорів до нього і про те, що підписи на заявах-згодах на укладення договору іпотеки та додаткових угод до нього були підроблені, суд дійшов правильного висновку про визнання недійсним договору іпотеки, а також укладених договорів про внесення змін та доповнень до договору іпотеки як таких, що не відповідають вимогам статей 203, 215 ЦК України.

Постановою Верховного Суду від 05 лютого 2020 року рішення Галицького районного суду м. Львова від 10 травня 2018 року у незмінній частині та постанову Львівського апеляційного суду від 16 квітня 2019 року залишено без змін.

Відповідний правовий висновок був викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 372/504/17 (провадження № 14-325цс18), детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78215412>

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 05 лютого 2020 року у справі № 461/3675/17 (провадження № 61-10814св19) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87517184>

3. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

3.1. Дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу. У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором

12 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ спільного майна подружжя.

З 2001 до 2018 року сторони у справі перебували в зареєстрованому шлюбі.

Під час шлюбу відповідно до договору купівлі-продажу відповідачка придбала квартиру та легковий автомобіль.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив із того, що позивач не довів належними та допустимими доказами належність спірного майна до спільної сумісної власності подружжя, не підтвердив наявність грошових коштів на придбання спірної квартири та автомобіля. Згідно з показами свідків автомобіль було придбано за кошти матері відповідачки. Сам по собі факт придбання спірного майна у період шлюбу не є безумовною підставою для віднесення такого майна до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя.

Однак колегія суддів Касаційного цивільного суду не погодилась із таким висновком судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Відповідно до статті 60 СК України майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самотійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Таке ж положення містить і стаття 368 ЦК України.

Відповідно до статей 69, 70 СК України дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу. У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної

власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

Висновок судів попередніх інстанцій про те, що сам по собі факт придбання спірного майна у період шлюбу не є безумовною підставою для віднесення такого майна до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя, є неправильним і суперечить нормам матеріального права, що нівелює правовий режим спільного сумісного майна подружжя, закріплений законодавцем в ЦК України та в СК України.

Постановою Верховного Суду від 12 лютого 2020 року рішення Першотравневого районного суду міста Чернівців від 10 грудня 2018 року та постанову Чернівецького Апеляційного суду від 05 березня 2019 року скасовано. Позов ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ спільного майна подружжя задоволено повністю. Визнано за позивачем право власності на 1/2 частину квартири та право власності на 1/2 частину легкового автомобіля. Визнано за відповідачем право власності на 1/2 частину квартири та право власності на 1/2 частину легкового автомобіля.

Відповідний правовий висновок викладено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 372/504/17 (провадження № 14-325цс18), детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78215412>

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 лютого 2020 року у справі № 725/1776/18 (провадження № 61-7911св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87640328>

3.2. Територіальна підсудність. У разі порушення провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і на тих самих підставах у судах договірних сторін суд, який порушив справу пізніше, припиняє провадження відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та які є частиною національного законодавства

27 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу.

Суди встановили, що в 2011 році сторони у справі уклали шлюб, який було зареєстровано на території України. У період шлюбу в подружжя народилась дочка.

01 грудня 2017 року відповідач у справі подав позов до суду Відземського передмістя міста Риги Латвійської Республіки про розірвання шлюбу.

29 листопада 2017 року позивач за допомогою засобів поштового зв'язку надіслав до Сватівського районного суду Луганської області позовну заяву до відповідача про розірвання шлюбу, яка 04 грудня 2017 року зареєстрована у цьому суді. Ухвалою районного суду від 05 грудня 2017 року відкрито провадження у справі.

Постановою апеляційного суду скасовано рішення районного суду, яким позов задоволено, провадження у справі припинено.

Колегія суддів Касаційного цивільного суду погодилась з таким висновком суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Відповідно до статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства; якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Аналогічні норми містить стаття 10 ЦК України та частина третя статті 3 ЦПК України.

Відповідно до частини другої статті 1 Договору між Україною і Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах громадяни однієї договірної сторони мають право вільно звертатись до судів, прокуратури, установ нотаріату та до інших установ другої договірної сторони, до компетенції яких належать цивільні (в тому числі трудові, житлові), сімейні та кримінальні справи, можуть виступати в них, порушувати клопотання, подавати позови та здійснювати інші процесуальні дії на тих самих умовах, як і власні громадяни.

Якщо цей Договір не встановлює іншого, суди кожної з договірних сторін компетентні розглядати цивільні, сімейні та трудові справи, якщо відповідач має на її території місце проживання. За позовами до юридичних осіб суди компетентні, якщо на території цієї договірної сторони знаходиться орган управління, представництво або філія юридичної особи (частина перша статті 20 Договору).

Переглядаючи справу в апеляційному порядку, суд апеляційної інстанції правильно виходив з того, що, порушуючи справу за позовом ОСОБА_2 проти ОСОБА_1 про розірвання шлюбу, суд Відземського передмістя міста Риги Латвійської Республіки відповідно до статті 20 Договору перевірів наявність правових підстав для звернення ОСОБА_2 до цього суду з вказаним позовом та встановив компетентність такого суду розглядати справу.

Постановою Верховного Суду від 27 лютого 2020 року постанову Апеляційного суду Луганської області від 14 червня 2018 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 лютого 2020 року у справі № 426/2278/17 (провадження № 61-37412св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87950972>

4. Спори, що виникають із земельних правовідносин

4.1. Закон не встановлює заборони на визначення емфітевтичного права на майбутнє, а договір емфітевзису повинен відповідати загальним положенням про договір, передбаченим статтями 407 – 412 ЦК України та статтею 102-1 Земельного кодексу України

26 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом фермерського господарства «Степ» (далі – ФГ «Степ») до іноземного підприємства «Агро-Вільд Україна» (далі – ІП «Агро-Вільд Україна»), ОСОБА_1 про визнання недійсним договору емфітевзису, визнання укладеною додаткової угоди.

Суди встановили, що між ОСОБА_2 та ФГ «Степ» укладено договір оренди земельної ділянки та додаткову угоду до нього, а між ОСОБА_2 та ІП «Агро-Вільд Україна» – договір встановлення емфітевзису цією земельною ділянкою з 01 січня 2018 року до 01 січня 2025 року. 22 вересня 2017 року право власності на земельну ділянку зареєстроване за ОСОБА_1, яка є спадкоємцем після смерті ОСОБА_2.

Запис про зареєстроване за ІП «Агро-Вільд Україна» речове право порушує права ФГ «Степ» як орендаря земельної ділянки, укладений договір емфітевзису суперечить договору оренди земельної ділянки та позбавляє позивача права на укладення договору оренди землі на новий строк, у зв'язку із чим, позивач просив суд позов задовольнити.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції про відмову в позові та задовольняючи позов, апеляційний суд вважав, що передання права користування спірною земельною ділянкою іншій особі під час дії договору оренди земельної ділянки є порушенням закону.

Колегія суддів Верховного Суду не погодилася з такими висновками апеляційного суду, зазначивши, що переважне право орендаря буде порушене, зокрема, у разі укладення договору оренди з новим орендарем при дотриманні процедури повідомлення попереднім орендарем про намір реалізувати своє переважне право.

Оскільки ФГ «Степ» не дотримало встановленої статтею 33 Закону України «Про оренду землі» процедури поновлення договору оренди земельної ділянки, а відповідно в результаті укладення договору емфітевзису права ФГ «Степ» не порушено.

Суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що закон не встановлює заборони на визначення емфітевтичного права на майбутнє, а договір емфітевзису повинен відповідати загальним положенням про договір, передбаченим статтями 407 – 412 ЦК України та статтею 102-1 Земельного кодексу України.

Постановою Верховного Суду від 26 лютого 2020 року постанову Апеляційного суду Черкаської області від 22 серпня 2018 року скасовано, рішення

Жашківського районного суду Черкаської області від 25 травня 2018 року залишено в силі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 лютого 2020 року у справі № 693/26/18 (провадження № 61-44949св18) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87985020>

4.2. Власник має право вимагати усунення перешкод у користуванні своєю власністю, зокрема земельною ділянкою, шляхом відновлення її до попереднього стану

24 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, третя особа – Турківська міська рада, про усунення перешкод у користуванні заїздом до будинку та забезпечення доступу до земельної ділянки для будівництва господарських споруд.

Суди встановили, що судовим рішенням позивача визнано власником житлового будинку, який розташований на земельній ділянці площею 682,00 кв. м. Суміжним землекористувачем, власником сусідньої садиби є ОСОБА_2. Між будинковолідіннями позивача і ОСОБА_2 передбачений та існує заїзд шириною 3 м.

Позивач раніше вже звертався з позовними вимогами до власника сусіднього будинковолідіння про усунення перешкод у користуванні заїздом до житлового будинку і забезпечення доступу до ділянки для будівництва господарської споруди шляхом знесення самовільно збудованої загорожі, захисту права власності, які суди неодноразово розглядали. Рішенням суду в справі №445/710/2013-ц встановлено, що відповідач не вчиняв нових дій зі зміни розміру заїзду шляхом самовільного встановлення огорожі, а також не чинив перешкод позивачу у будівництві господарської будівлі на його земельній ділянці, які б давали підстави для нового звернення з позовом до суду про усунення перешкод, тобто конфігурація заїзду не змінилася.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду, яким у задоволенні позову відмовлено, залишено без змін.

За результатами розгляду Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду прийняв постанову, в якій зазначив таке.

У разі будь-яких обмежень у здійсненні права користування та розпорядження своїм майном власник має право вимагати усунення відповідних перешкод, у тому числі шляхом звернення до суду за захистом свого майнового права відповідно до частини першої статті 16 ЦК України, зокрема з позовом про усунення перешкод у розпоряджанні власністю (негаторний позов) (стаття 391 ЦК України).

Частинами другою, третьою статті 152 ЗК України визначено, що власник земельної ділянки або землекористувач може вимагати усунення будь-яких

порушень його прав на землю, навіть якщо ці порушення не пов'язані з позбавленням права володіння земельною ділянкою, і відшкодування завданих збитків. Захист прав громадян та юридичних осіб на земельні ділянки здійснюється шляхом відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, і запобігання вчиненню дій, що порушують права або створюють небезпеку порушення прав.

Ураховуючи викладене, Касаційний цивільний суд погодився з позицією судів попередніх інстанцій про те, що позивач не довів належними та допустимими доказами порушення його прав як власника чи користувача земельної ділянки, оскільки не надав документів на підтвердження права власності чи права користування земельною ділянкою, а також, що внаслідок розташування ОСОБА_2 на земельній ділянці загорожі позивачу як власнику нерухомого майна створюються перешкоди у користуванні нею.

Постановою Верховного Суду від 24 лютого 2020 року рішення Старосамбірського районного суду Львівської області від 05 вересня 2017 року та ухвалу Апеляційного суду Львівської області від 30 листопада 2017 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 лютого 2020 року у справі № 458/1046/15 (провадження № 61-976св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87826679>

5. Спори, що виникають із спадкових правовідносин

5.1. Факт знаходження у спадкоємця сертифіката про право на земельну ділянку (пай), не є доказом прийняття попереднім спадкоємцем спадщини (земельної ділянки) відповідно до статті 549 ЦК Української РСР

10 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Сергіївської сільської ради Покровського району Донецької області про встановлення факту прийняття спадщини, визнання права власності на спадщину.

Суди встановили, що померла баба позивача ОСОБА_2, помер батько позивача ОСОБА_3. Баба мала право на земельну частку (пай), що підтверджується відповідним сертифікатом. Постановою про відмову у вчиненні нотаріальної дії позивачу відмовлено у заведенні спадкової справи після померлого батька, оскільки батько спадщину після смерті своєї матері, яка проживала одна на момент своєї смерті, не прийняв, а позивач пропустив шестимісячний строк для подання заяви про прийняття спадщини.

Постановою апеляційного суду залишено без змін рішення районного суду, яким позов задоволено частково та встановлено факт постійного проживання

позивача з батьком, на час відкриття спадщини. У задоволенні іншої частини позовних вимог відмовлено.

За результатами розгляду Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Для придбання спадщини необхідно, щоб спадкоємець її прийняв. Не допускається прийняття спадщини під умовою або з застереженнями. Прийнята спадщина визнається належною спадкоємцеві з моменту відкриття спадщини (стаття 548 ЦК Української РСР).

Визнається, що спадкоємець прийняв спадщину: 1) якщо він фактично вступив в управління або володіння спадковим майном; 2) якщо він подав державній нотаріальній конторі за місцем відкриття спадщини заяву про прийняття спадщини. Зазначені в цій статті дії повинні бути вчинені протягом шести місяців з дня відкриття спадщини (частини перша, друга статті 549 ЦК Української РСР).

Згідно зі статтями 12, 81 ЦПК України кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

Касаційний цивільний суд погодився з позицією судів попередніх інстанцій про те, що позовні вимоги задоволенню не підлягають, оскільки позивач не довів належними доказами, які б достовірно підтверджували факт прийняття спадщини батьком позивача після смерті його матері у порядку, визначеному частинами першою, другою статті 549 ЦК Української РСР. Батько позивача після смерті своєї матері до нотаріальної контори із заявою про прийняття спадщини не звертався, доказів, які б свідчили, що він фактично вступив в управління земельною ділянкою (паєм), позивач не надав. Також не надано доказів про те, що вказана земельна ділянка була передана в оренду і орендар сплачував орендну плату батькові позивача.

Верховний Суд зазначив, що сам факт знаходження у позивача сертифіката про право на земельну ділянку, не є доказом прийняття спадщини відповідно до статті 549 ЦК Української РСР.

Постановою Верховного Суду від 10 лютого 2020 року рішення Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 20 грудня 2017 року та постанову Апеляційного суду Донецької області від 30 травня 2018 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 лютого 2020 року у справі № 235/5845/17 (провадження № 61-39889св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87732865>

6. Спори, що стосуються житлових правовідносин

6.1. Припинення трудового договору з працівником не є підставою для виселення його та членів його сім'ї з гуртожитку без надання іншого житлового приміщення

25 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження справу за позовом Квартирно-експлуатаційного відділу (далі – КЕВ) міста Вінниці до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, третя особа – Служба у справах дітей Вінницької міської ради, про виселення без надання іншого житла.

Суди встановили, що відповідачу як працівнику Збройних Сил України видано ордер на кімнату на склад сім'ї з трьох осіб.

Згідно з наказом від 12 грудня 2016 року відповідача звільнено з посади юрисконсульта управління КЕВ міста Вінниці на підставі пункту 1 частини першої статті 36 КЗпП за угодою сторін.

На підтвердження позовних вимог КЕВ міста Вінниці вказував, що відповідач підлягає виселенню з гуртожитку з усіма членами сім'ї, які проживають з ним на підставі пункту 5.8 Інструкції № 737, оскільки стаж його роботи становить 3 роки 4 місяці.

Проте відповідно до копії трудової книжки відповідачу у період з 01 серпня 1990 року до 13 серпня 2013 року проходив військову службу у Збройних Силах СРСР та Збройних Силах України; з 24 вересня 2013 року до 12 грудня 2016 року працював на посаді юрисконсульта управління КЕВ міста Вінниці.

Крім того, згідно з наказом командира військової частини вислуга років у Збройних Силах України підполковника (відповідача) становить 24 роки 4 місяці.

Постановою апеляційного суду рішення міськрайонного суду залишено без змін. Врахувавши вислугу років відповідача (стаж роботи підполковника), який у Збройних Силах України становить в загальному майже 26 років (а 3 роки 4 місяці – лише стаж роботи за останнім місцем роботи), та врахувавши висновок Виконавчого комітету Вінницької міської ради, яким визнано недоцільним виселення дитини відповідача суди дійшли правильного висновку, відмовивши у позові.

Відповідно до частини першої статті 109 ЖК Української РСР виселення із займаного житлового приміщення допускається з підстав, установлених законом.

Керуючись висновками про принципи застосування статті 8 Конвенції про захист прав і основоположних свобод та статті 1 Першого протоколу до цієї Конвенції, викладені у рішеннях Європейського Суду з прав людини, виселення особи з житла без надання іншого житлового приміщення можливе за умов, що таке втручання у право особи на повагу до приватного життя та права на житло, передбачене законом, переслідує легітимну мету, визначену пунктом 2 статті 8 Конвенції, та є необхідним у демократичному суспільстві.

Ураховуючи викладене, Касаційний цивільний суд зазначив, що виселення відповідача та членів його сім'ї без надання іншого житлового приміщення не відповідатиме статті 47 Конституції України та статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки втрата житла є найбільш крайньою формою втручання у право на повагу до житла.

Постановою Верховного Суду від 25 лютого 2020 року рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 19 грудня 2017 року та постанову Апеляційного суду Вінницької області від 04 травня 2018 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 лютого 2020 року у справі № 127/2709/17 (провадження № 61-36641св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87888121>

7. Спори, що виникають із виконання судових рішень

7.1. Суд вправі звернути стягнення на майно, яке не зареєстровано в установленому законом порядку за боржником

10 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за поданням державного виконавця відділу ДВС про звернення стягнення на нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку.

Суди встановили, що на примусовому виконанні у відділі ДВС перебувало виконавче провадження щодо звернення стягнення на майно боржника, в тому числі на частину домоволодіння. Син боржника набув право власності на вказане домоволодіння на підставі договору дарування, разом із тим за позовом стягувача цей договір рішенням суду визнано недійсним. Однак реєстрація права власності боржника на спірне домоволодіння не відновлена в установленому законом порядку, а він не виконав судові рішення добровільно.

Тому державний виконавець просив суд звернути стягнення на вказану частину домоволодіння, яке не зареєстроване в установленому законом порядку за боржником, а, за даними Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, перебуває у власності сина боржника.

Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін постановою апеляційного суду, подання державного виконавця задоволено.

Верховний Суд погодився із таким висновком судів, зазначивши, що відповідно до частин третьої, четвертої статті 50 Закону України «Про виконавче провадження» у разі звернення стягнення на об'єкт нерухомого майна виконавець здійснює в установленому законом порядку заходи щодо з'ясування належності майна боржнику на праві власності, а також перевірки, чи перебуває це майно під арештом. У разі якщо право власності на нерухоме майно боржника не

зареєстровано в установленому законом порядку, виконавець звертається до суду із заявою про вирішення питання про звернення стягнення на таке майно.

Задовольняючи подання державного виконавця, з урахуванням частини десятої статті 440 ЦПК України, суд обґрунтовано виходив з того, що боржник є власником частини домоволодіння, водночас це право боржника не зареєстровано в установленому законом порядку, що перешкоджає виконанню судового рішення.

Постановою Верховного Суду від 10 лютого 2020 року ухвалу Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 05 березня 2019 року та постанову Хмельницького апеляційного суду від 25 квітня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 лютого 2020 року у справі № 676/1314/19 (провадження № 61-16321св19) можна ознайомитися за посилання <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87485250>

8. Питання процесуального права

8.1. Суди нижчих інстанції можуть зупиняти провадження у справах з підстав перегляду палатою, об'єднаною палатою та Великою Палатою Верховного Суду справ у подібних правовідносинах з метою правильного застосування правового висновку про те, як саме повинна застосовуватися норма права, підстав для зупинення провадження у судах нижчих інстанцій при перегляді колегією суддів Верховного Суду судових рішень у подібних правовідносинах не існує

19 лютого 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти про визнання недійсним контракту в частині строку його дії, визнання контракту безстроковим трудовим договором, визнання недійсним та скасування наказу про звільнення, поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Рішенням районного суду в задоволенні позову відмовлено.

Ухвалою апеляційного суду зупинено провадження у цій справі до закінчення перегляду в касаційному порядку справи, постановленої у подібних правовідносинах.

Верховний Суд з висновком апеляційного суду не погоджується з огляду на таке.

Відповідно до пункту 10 частини першої статті 252 ЦПК України суд може зупинити провадження у справі лише у випадку перегляду судового рішення у подібних правовідносинах (у іншій справі) у касаційному порядку: а) палатою; б) об'єднаною палатою; в) Великою Палатою Верховного Суду. Така підстава для

зупинення провадження у справі застосовується у тому разі, коли на розгляді перебуває справа, за наслідками перегляду якої Верховний Суд може прийняти постанову, у якій міститься правовий висновок про те, як саме повинна застосовуватися норма права, із застосуванням якої не погодилася колегія суддів, палата, об'єднана палата, що передала справу на розгляд палати, об'єднаної палати, Великої Палати (частина друга статті 416 ЦПК України).

Зупиняючи провадження у справі, суд апеляційної інстанції не врахував, що справа, до закінчення розгляду якої у касаційному порядку апеляційний суд зупинив провадження у справі, перебуває на розгляді колегії суддів Верховного Суду, а не палати, об'єднаної палати чи Великої Палати Верховного Суду.

Постановою Верховного Суду від 19 лютого 2020 року ухвалу Тернопільського апеляційного суду від 09 вересня 2019 року скасовано, справу направлено до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 лютого 2020 року у справі № 607/18957/18 (провадження № 61-17486св19) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87826643>

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за лютий 2020 року / упоряд. правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2020. 21 стор.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

